

ENKLE FENOMENALE KONSEPTER

Av Sigbjørn André Pilskog

Jeg skal forsøke å argumentere for at noen typer fenomenale erfaringer er grunnleggende uavhengige av andre typer fenomenale erfaringer. Ved å konstruere et tankeeksperiment skal jeg vise at det under synssansen vil være mulig å erfare farge uten form og vice versa. Dette poenget vil diskuteres i lys av kunnskapsargumentet og to posisjoner for hvordan man skal løse problemene dette argumentet gir. Den første posisjonen løser problemet ved å trekke et skille mellom det som kalles *fenomenale* og *fysiske konsepter*¹. Løsningen til den andre posisjonen innebærer å nekte for at det finnes fenomenale konsepter overhodet. Jeg vil støtte den første posisjonen og tilby en forklaring som etterlyses hvis man skal forsvare at det både finnes fenomenale og fysiske konsepter: «It might be claimed that [certain phenomenal concepts] are individuated in a distinctive way...» (Ball 2009:15) Mitt forslag innebærer noe jeg kaller enkle fenomenale konsepter av visuell form, og at disse kan oversettes fra fysiske konsepter.² Form er komposisjonell på en annen måte enn farger – fra erfaring av svært enkle former kan man, ved å vite fysisk fakta, konstruere mer komplekse former. Jeg presenterer dette forslaget etter en gjennomgang av de overnevnte posisjonene og begrepene de anvender. Men først et lite tankeeksperiment.

Kunnskapsargumentet

Forestill deg at du har tilbrakt hele livet i et rom hvor det ikke finnes noen farger. Alle ting du ser er i svart, hvitt eller i nyanser av grått. Det samme gjelder din egen kropp. La oss si at huden din er grå og hvis du skjærer deg i fingeren så kommer det ikke rødt blod ut, men svart. Du har helt enkelt aldri sett fargene rødt, oransje, gul, grønn, turkis, blått, eller fiolett. Du erfarer verden og kommuniserer med menneskene utenfor rommet, men kun gjennom en svarthvitt-tv og lydlig hjelpemidler. Det er kanskje

overraskende, men du er også verdens fremste ekspert på farger. Altså, du besitter alle *fysiske fakta* om fargene og menneskelig fargesyn og du vet hvordan disse fungerer i enhver sammenheng. En dag løslates du fra rommet og spørsmålet er: Vil du umiddelbart være i stand til å kjenne igjen fargen rødt i møte med noe rødfarget? Hvis svaret på dette er «ja», så medfører det ikke noen utfordringer for *fysikalisme*: tesen som sier at alt, inkludert vår bevissthet, er fysisk eller kan reduseres til det fysiske. Men hvis svaret er «nei», så har dette blitt tatt til inntekt for at det finnes fakta som er ikke-fysiske. Du lærer hvordan det oppleves å se rødt og kan etterhvert kjenne igjen denne fargen blant de andre kulørene i din nye og fargerike verden. Du har fått ny kunnskap.

Det er med tilsvarende premisser Frank Jackson først beskrev Marys situasjon i tankeeksperimentet som har fått navnet kunnskapsargumentet (KA) (Jackson 1982). Diskusjonen rundt dette argumentet er mangeartet og det finnes noen som mener at Mary før løslatelse, i kraft av at hun besitter *alle* fakta om farger og menneskelig fargesyn, allerede kan ha hatt en opplevelse av rødt (se Dennett 2007). Vi skal ikke vurdere denne påstanden, men heller forutsette at det er først etter løslatelse at Mary opplever farger og blir i stand til å kjenne igjen rødt i møte med røde ting. Teksten har tittelen «Enkle fenomenale konsepter», men hva betyr «fenomenal» og hvordan relaterer dette seg til evnen å kjenne igjen en farge? Når Mary løslates opplever hun altså noe rødt. Denne erfaringen har en egenartet opplevelseskarakter sammenlignet med erfaringen av andre ting, som for eksempel det å se noe blått, høre på tonen C', eller å smake jordbær.³ Det å oppleve noe rødt *føles* eller *kjennes* på en spesiell måte. Den engelske beskrivelsen av fenomenal erfaring unngår denne følelsesmessige assosiasjonen: «*What it is like to experience x*», hvor «x» er en plassholder for noe vi erfarer.

Men er det rimelig å påstå at det er den fenomenale erfaringen av rødt som setter Mary i stand til å kjenne igjen rødt? Det finnes apparater, slik som skannere, som kan identifisere farger korrekt. De fleste vil allikevel nøle med å tilskrive en skanner evnen til å ha fenomenale erfaringer. Vi kunne også tenke oss at Mary var «fenomenalt blind». ⁴ Kanskje hun lærer seg å kjenne igjen rødfarge først etter løslatelse, men, som skanneren, uten å erfare opplevelseskarakteren til rødt. Dette ville bryte med antagelsen vi allerede har gjort. Mary er helt enkelt ikke fenomenalt blind. Hun har kapasiteten til å ha opplevelser og vi kan regne med at hun har hatt mange fenomenale erfaringer i sitt sorte og hvite rom. Det er altså ikke nødvendig å påstå at identifisering av rødt innebærer å ha fenomenal erfaring av rødt generelt. ⁵ For vårt formål må vi heller forstå *umiddelbar gjenkjennelse av rødt* som det vi tester Mary for i denne spesifikke varianten av tankeeksperimentet. Hvis hun ikke klarer dette ved løslatelse, så er konklusjonen at hun ikke har hatt noen fenomenal erfaring av rødt tidligere. Men når Mary først begynner å kjenne igjen rødt i sine nye omgivelser, har hun da lært seg et nytt faktum? Hvis dette er tilfelle, så medfører det, tilsynelatende, et stort problem for den fysikalistiske tesen.

Fenomenale konseptteorier

Det finnes responser til KA som nekter for at Mary får ny kunnskap ved løslatelse og dermed tilegner hun seg heller ingen nye fakta. Vi skal ikke se på slike responser, men heller en spesiell type teorier kalt fenomenale konseptteorier (FKT). Felles for disse teoriene er at de muliggjør for fysikalistene å godta at Mary får ny kunnskap ved løslatelse, men på samme tid nekte «... that she comes to know a new fact» (Ball 2009:9). FKT forklarer dette ved å skille mellom to typer konsepter, nemlig *fysiske konsepter* og *fenomenale konsepter*. Ved erfaringen av rødt tilegner Mary seg et nytt *innhold*, men under et fenomenalt konsept. Det er dette innholdet som gjør henne i stand til å tenke nye tanker (Ball 2009:6). Eksempelvis, når Mary (før løslatelse) uttrykker setningen «Modne tomater vil typisk forårsake erfaringer av rødt», vil ordet «rødt» falle inn under konseptet RØD. ⁶ Når setningen uttrykkes etter løslatelse vil «rødt» falle inn under det fenomenale konseptet RØDF, gitt at Mary har erfart rødfargens fenomenale karakter. Innholdet i setningen uttrykt før og etter løslatelse er på denne måten ulike, men de blir begge virkeliggjort av det samme fysiske faktumet. Vi sier at konseptene RØD og RØDF er *koekstensive*. ⁷ Besittelse av disse konseptene aktualiserer «rødt», som i setningen med tomatene, på hver sin distinkte måte og med hvert sitt distinkte innhold (Ball 2009:10).

Konseptbesittelse ved språklig interaksjon

For FKT er det avgjørende at Mary har hatt en fenomenal erfaring av rødt for at hun skal besitte det fenomenale konseptet RØDF. I det følgende skal vi se på den andre løsningen til problemene som KA gir. Denne tar i bruk til helt andre kriterier for konseptbesittelse. I «There Are No Phenomenal Concepts» anvender Derek Ball det som kalles prinsippet for konseptbesittelse (PK). Dette sier at «... s possesses the concept C if s is able to exercise C in her thoughts» (Ball 2009:10). Konsepter forstås som mentale representasjoner, mens en forestilling ⁸ er knippet oppfatninger som er forbundet med konseptet. For eksempel så vil de fleste besitte konseptet PAPEGØYE. Vår forestilling om papegøyer vil gjerne bestå av mange oppfatninger: «Papegøyer har vinger», «Noen papegøyer kan etterligne menneskets tale», «Papegøyer har fjær», «Papegøyer er ofte fargerike» og så videre. Men trenger vi å ha en korrekt forestilling for å besitte et konsept? Ifølge Hilary Putnam og Tyler Burge er ikke dette nødvendig. Faktisk vil man besitte et konsept selv om man har oppfatninger som er svært vage eller radikalt falske. Vi kan nekte å gå med på et slikt prinsipp, men da må vi tilby en annen forklaring i tilfellene der noen opererer med en særdeles vag eller falsk forestilling (Ball 2009:10–13).

La oss si at Putnam har en radikalt falsk oppfatning som han uttrykker ved setningen «Bøkeetrær er en undervannsplante». Vi synes Putnams forestilling om bøkeetrær er så feilaktig at vi ikke skjenker ham med besittelsen av BØK. Når Putnam da ytrer «Bøkeetrær er en undervannsplante», så kan ikke dette være oppfatningen at bøkeetrær er en undervannsplante. Det ville jo kreve at han nettopp besitter konseptet BØK, men det har vi jo nektet ham. Derfor må vi si at Putnam faktisk har en sann oppfatning (som ikke involverer BØK), men under et annet konsept, la oss kalle det VØK. Dette nye konseptet inneholder oppfatningen om at vøkeetrær vokser under vann. I tillegg, hver gang Putnam ytrer setningen «Bøkeetrær er en undervannsplante», må vi forklare dette ved å si at han har en metalingvistisk oppfatning der setningen egentlig er et uttrykk for oppfatningen at vøkeetrær er en undervannsplante. Forklaringen er komplisert og ikke særlig tiltrekkende. Dette forsterkes i det vi ser for oss at en ekspert på trær forsøker å korrigere Putnams feilaktige oppfatning om bøkeetrær. Putnam kan innvende og si at «Bøkeetrær er en undervannsplante» er sant og hevde at eksperten «... is just quibbling about the meanings of words.» (Ball 2009:12).

Prinsippet for konseptbesittelse er liberalt, men det unngår en rekke problemer dersom vi krever strengere betingelser. Unøyaktige og radikalt falske forestillinger fore-

kommer, og Putnam klarer ikke bestemme ekstensjonen til BØK på egenhånd. Allikevel vil vi si at han besitter konseptet. Men i kraft av *hva* er det som gjør at vi kan skjenke noen med besittelse av et konsept? Gjennom interaksjon med sitt språklige fellesskap: «He allows the extension of his word, and of his concept, to be determined by the practices of the community as a whole» (Ball 2009:13).

Ball argumenterer altså mot den fenomenale konseptoriens løsning på KA ved å ta i bruk PK. Hans argumentasjon kan deles opp i tre trinn. Ball hevder at (a) tilhengere av KA er avhengige av fenomenale konsepter for at argumentet skal gå igjennom; (b) Hvis det finnes fenomenale konsepter, så kan Mary besitte det fenomenale konseptet RØDF allerede før løslatelse basert på interaksjon med sitt språklige fellesskap; (c) fenomenale konsepter finnes ikke – *alle* konsepter kan tilegnes gjennom språklig interaksjon og slik blir det urimelig å påstå at det både finnes fenomenale og fysiske konsepter (Ball 2009:9, 13–15, 20). Ettersom KA er avhengig av fenomenale konsepter og fordi fenomenale konsepter ikke finnes, så feiler KA fra startem av. Dette er Balls løsning – KA gir oss egentlig ingen problemer (Ball 2009:2). Jeg vil være nøytral med tanke på (a), imøtegå eller nekte for deler av (b) og derfor anta at (c) er usann. Det vil si, jeg antar at både fenomenale og fysiske konsepter finnes. En del av resonnementet under punkt (c) hviler på en analogi Ball mener holder mellom to argumenter som jeg kaller RØD/RØDF og BØK/BØKF (Ball 2009:13–15). Ball hevder at begge argumentene er ugyldige. Jeg mener at RØD/RØDF er gyldig. Derimot, så er jeg enig i at BØK/BØKF, er ugyldig, men ikke av grunnene som Ball oppgir.

Balls analogi

Når konseptbesittelse bestemmes gjennom språklig interaksjon, som i tilfellet med Putnam, kalles den deferensiell. En forutsetning i Balls argumentasjon mot FKT sin løsning på KA er at fenomenale konsepter kan uttrykkes med ord. Når en person med vanlige fargeopplevelser ytrer «Modne tomater vil typisk forårsake erfaringer av rødt», så vil «rødt» kunne uttrykke det fenomenale konseptet RØDF. Som vi så over kan også Mary uttrykke den samme setningen om tomatene før løslatelse. Men FKT kan da ikke gå med på at Mary, i det hun ytrer ordet «rødt», uttrykker det fenomenale konseptet RØDF. Da vil, ifølge Ball, FKT sin løsning på KA feile, nettopp fordi Mary allerede vil besitte RØDF før løslatelse. Ball foreslår et forsvar for FKT. De kan hevde at «Mary possesses some other, non-phenomenal concept RED, along with the metalinguistic belief that the word 'red' expresses the concept RED» (Ball 2009:15). Dette mulige forsvaret angir Ball i de to følgende argumentene:

RØD/RØDF:⁹

- (1) Marys konsept RØD mangler noen trekk som mitt konsept RØDF har: for eksempel, RØD var ikke forårsaket av erfaringer av rødt, er ikke forbundet til bilder av rødt, og vil ikke gjøre Mary i stand til å gjenkjenne røde objekter.
- (2) Derfor, så finnes det ikke noen signifikant konsepttype av hvilket RØD og RØDF begge er tilfeller.

Men Ball hevder at dette forsvaret feiler – argumentet er ugyldig. Selv om Marys RØDF mangler noen trekk, slik som Putnam manglet korrekte oppfatninger i tilfellet med BØK, så vil hun fremdeles besitte det før løslatelse. Konseptbesittelse bestemmes deferensielt. Derfor finnes det ikke koekstensive fysiske og fenomenale konsepter, men bare én konsepttype av hvilket RØD og RØDF begge er tilfeller. Han ber oss vurdere det analoge og, av samme grunner, ugyldige argumentet:

BØK/BØKF:

- (3) Putnams konsept BØK mangler noen trekk som mitt konsept BØKF har: for eksempel, Putnams konsept er ikke forårsaket av erfaringer av bøkeetrær, er ikke forbundet til bilder av bøkeetrær, og vil ikke gjøre Putnam i stand til å gjenkjenne bøkeetrær.
- (4) Derfor, så finnes det ingen signifikant konsepttype av hvilket Putnams konsept BØK og mitt konsept BØKF begge er tilfeller.

I både RØD/RØDF og BØK/BØKF synes det som Ball har utvidet det som var «oppfatninger» i det opprinnelige Putnam/Burge-argumentet til også å inkludere «fenomenal erfaring». Dette er problematisk for FKT. En nødvendig betingelse for at noen skal besitte et fenomenalt konsept er at de har hatt en relevant type erfaring (Ball 2009:4). Men Ball kan fremdeles hevde at fenomenale konsepter kan uttrykkes gjennom et felles språk – og hvis dette er tilfellet vil altså konseptbesittelsen skje deferensielt. I denne teksten har vi for eksempel referert til fenomenale erfaringer og konsepter ved å bruke visse begreper, slik som «What it is like to experience x» og «RØD». Etter min mening finnes det grunner til å nekte for at fenomenale konsepter er deferensielle. Hvis en leser av denne teksten hadde vært fenomenalt blind i alle henseender, så ville noen deler, for eksempel den om KA, sannsynligvis ikke gitt mening.

Ball kritiserer også FKT fordi det vil bety at det finnes «...two thoughts that normal perceivers can express with [certain] sentences...» og videre at «...distinct, necessarily coextensive concepts that we cannot distinguish would not aid us in reasoning» (Ball 2009:19). Dette går jeg med på, men jeg ser det ikke som en innvending. Jeg tror ikke at fenomenal erfaring eller fenomenale konsepter vil hjelpe oss i å trekke slutninger eller styrke våre rasjonelle kapasiteter. Men muligens mest tungtveiende: man kan forsøke å samtale med eller korrigerer konseptene til en person født uten, for eksempel, lukte- og smakssans. Dette vil sannsynligvis ikke sette vedkommende i stand til å erfare eller forestille seg hvordan det kjennes å lukte på, la oss si, en sitron. Fenomenale konsepter er avhengige av fenomenale erfaringer. I motsetning til Ball anser jeg derfor RØD/RØDF som gyldig.

Jeg er derimot enig med Ball i at BØK/BØKF er ugyldig, men ikke fordi fenomenal konseptbesittelse kan bestemmes deferensielt. BØK/BØKF synes nemlig ikke å være analogt med RØD/RØDF. Fra FKT vet vi at RØDF vil kreve tidligere fenomenal erfaring av rødt. Dette er noe vi primært opplever gjennom sansemodaliteten som har med lyset og synet å gjøre. Det er derimot usikkert hvilken fenomenal erfaring BØKF nøyaktig sikter til. Vi vet at det må være en fenomenal erfaring av et bøketre. Men hva slags type erfaring og under hvilken sansemodalitet? Kun den fenomenale erfaringen av det visuelle ved bøketrær, slik som form og farge? Eller refereres det til *alt* sanselig ved bøketrær, inkludert lukt, lyd, berøring og smak? I det følgende vil jeg forklare på hvilken måte BØK/BØKF ikke er analogt med RØD/RØDF og hvordan dette manglende samsvaret synes å ha påvirket argumentasjonen under BØK/BØKF i Balls favør.

Tese

Vi husker at Mary har alle fysiske fakta om farger og fargesyn, men ingen fenomenal erfaring av farger før løslatelse. Vi kan si at Mary besitter det fysiske konseptet RØD *fullverdig*. Til tross for dette klarer hun ikke å gjenkjenne rødt umiddelbart etter løslatelse. Det hun lærer seg etter løslatelse, ifølge FKT, er et nytt innhold under et fenomenalt konsept, RØDF. Ved å modifisere BØK/BØKF i stil med Marys situasjon skal jeg vise at det finnes scenarioer der fullverdig besittelse av BØK kan gjøre Putnam i stand til å (i) gjenkjenne bøketrær, (ii) ha fenomenal erfaring av bøketrær og dermed (iii) besitte det fenomenale konseptet BØKF. Men det er ikke snakk om hvilken som helst type *gjenkjenning*, *fenomenal erfaring* eller *fenomenal konseptbesittelse*. Det Putnam klarer å danne seg, er et fenomenalt konsept av det visuelle ved bøketrærnes *form*: BØKF-form. Dette vil inngå i et modifisert, og etter min

mening, ugyldig argument som jeg kaller BØK/BØKF-form. Jeg vil også presentere en ytterligere variant av argumentet hvor Putnam testes for gjenkjenning, fenomenal erfaring og fenomenal konseptbesittelse av bøketrærnes *lukt*: BØKF-lukt. Dette argumentet kaller jeg BØK/BØKF-lukt, og i likhet med RØD/RØDF synes det å være gyldig.

For å motivere oppdelingen av BØKF i de fenomenale konseptene BØKF-form og BØKF-lukt vil jeg forsøke å appellere til noe jeg kaller *enkle* og *sammensatte* fenomenale konsepter. Videre vil jeg påstå at synserfaringer involverer minst to aspekter, nemlig form og farge. På denne måten finnes det også to typer enkle fenomenale konsepter som vi kan tilegne oss via synet, korresponderende til nettopp form og farge. Jeg begrunner denne oppdelingen ved å konstruere et tankeeksperiment som viser at det er mulig å ha fenomenal erfaring av *farge* uten *form*, og vice versa. Det er denne distinksjonen som forklarer hvorfor BØK/BØKF-form og BØK/BØKF-lukt blir henholdsvis ugyldig og gyldig. I det førstnevnte argumentet synes besittelsen av det fysiske konseptet å muliggjøre dannelsen av det fenomenale konseptet. Altså, fenomenale form-konsepter kan være det jeg kaller *overførbare*¹⁰ fra sitt tilsvarende fysiske konsept. Jeg vil argumentere for at dette ikke er tilfellet når det gjelder fenomenale lukt-konsepter. Ball medgir at det kan hende RØDF individueres på en annen måte enn BØKF som gjør RØD/RØDF gyldig (Ball 2009:15). Jeg mener at det er mangelen på overførbare fra fysiske konsepter som gjør at både BØK/BØKF-lukt og Balls opprinnelige RØD/RØDF blir ugyldige. Før jeg presenterer denne modifiserte analogien vil jeg først redegjøre for skillet mellom enkle og sammensatte fenomenale konsepter. Videre så vil jeg argumentere for at synserfaringer kan deles opp i to fenomenalt uavhengige aspekter, nemlig erfaring av *form* og erfaring av *farge*.

Enkle og sammensatte fenomenale konsepter

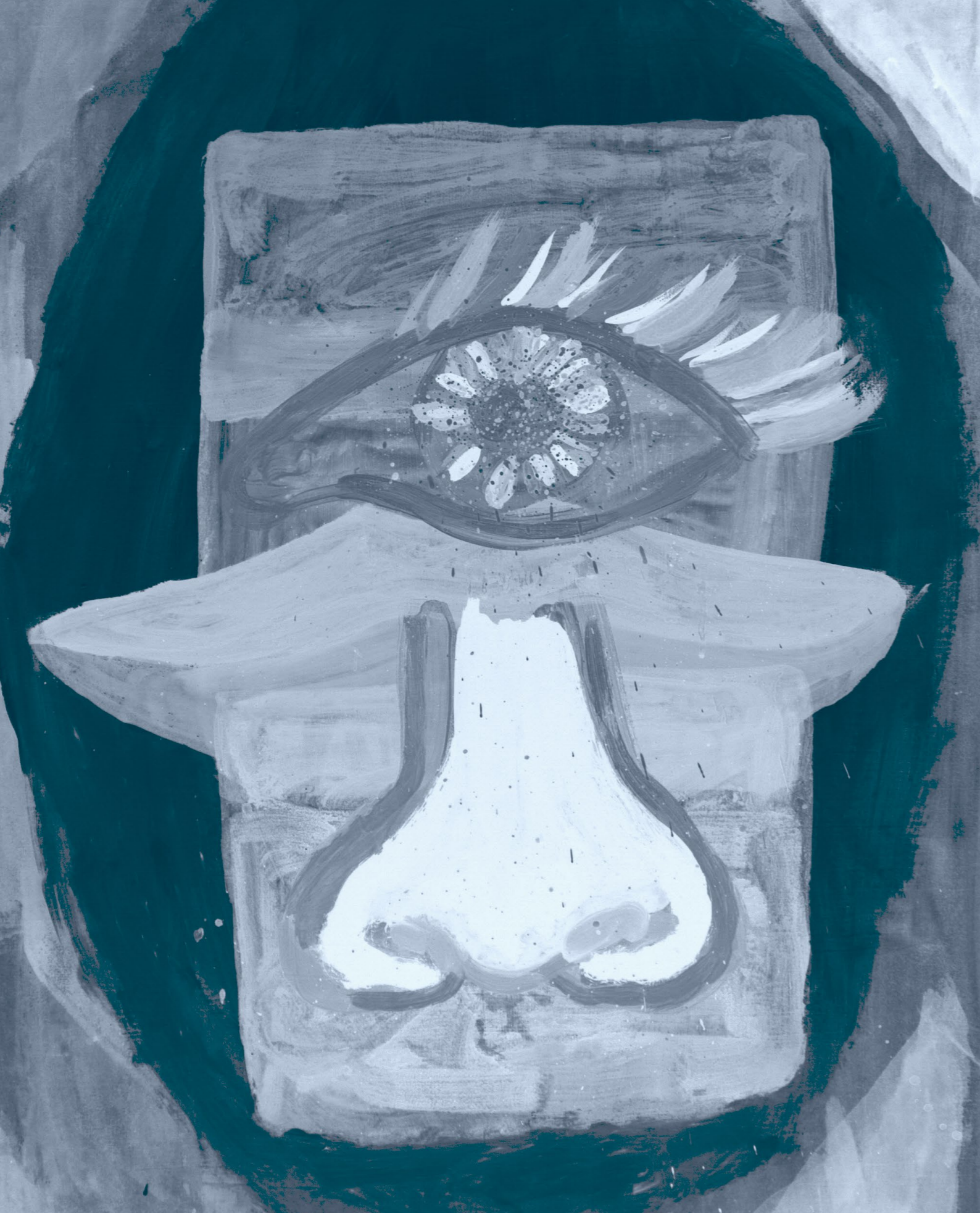
Den nødvendige og tilstrekkelige betingelsen for at et fenomenalt konsept skal være enkelt er at det ikke kan inneholde fenomenale erfaringer fra mer enn én sansemodalitet. Det fenomenale konseptet RØDF oppfyller dette. Når vi erfarer noe rødt anvender vi ingen andre sanser enn synssansen. I erfaringen av et bøketre kan vi derimot anvende alle våre primære sanser, slik som syn, lukt, berøring, hørsel og smak. Dette gjør BØKF til et, potensielt sett, sammensatt fenomenalt konsept. Vi kan selvsagt forestille oss begrensninger for hva vi kan sanse i møte med et bøketre. Hvis vi ikke hadde andre sanser enn luktesansen, så ville det eneste fenomenale konseptet vi kunne danne oss i møte med et bøketrær være BØKF-lukt. Dette ville da være et enkelt fenomenalt konsept.

La oss si at vi ikke kan lukte, ta på, høre, eller smake på et bøketre, men kun se det. Under vanlige omstendigheter ser vi jo at treet både har form og farge. Men jeg påstår at det er en fenomenal uavhengighet mellom erfaring av farge og form. Hvordan kan dette begrunnes? Det er nok plausibelt å si at vi aldri har hatt opplevelser av farge uten form, men vi kan konstruere et tankeeksperiment som viser at dette er mulig. Forstill deg et kuleformet rom med gjennomskinnelige vegger i kun én bestemt valør av blå og som er uniformt belyst utenifra. Se for deg at du er plassert midt i denne kulen, med mulighet til å rotere rundt i alle retninger, men kun rundt midtpunktet av kulen. Av en eller annen grunn klarer du ikke se din egen neserygg, kinnebein eller resten av din egen kropp. Jeg vil anta at i et slikt scenario så vil du ikke ha *fenomenal erfaring av form*, men kun av denne ene valøren i blått.¹¹ Du vil muligens *forstå* at det er noe med form som avstedkommer opplevelsen av blått, men du klarer ikke diskriminere hva slags form det er basert på din fenomenale erfaring. Uansett hvordan du vender på ditt eget hode, så vil du kun oppleve en uniformt blåfarget flate.

Hva med muligheten for å ha fenomenale erfaringer av form uten farge? Tenker vi tilbake på Mary i kunnskapsargumentet (KA), så er det jo slik hennes situasjon beskrives. Hun har aldri erfart farger, men hun har sett mange former og figurer.¹² Hva som synes som et interessant aspekt ved fenomenal erfaring av former er at de ikke er avhengig av

farge, men avhengig av *visuell distinksjon* eller en slags type avgrensning. En visuell distinksjon kan også oppstå ved å sette sammen to eller flere valører av én farge, men den synes ikke grunnleggende avhengig av farge. Vi kan oppleve en lilla firkantfigur på et stykke papir ved at den er avgrenset av én annen omkringliggende farge. Men opplevelsen av firkanten er ikke avhengig av at den er farget, eller at det er farger som avgrenser den. Firkanten vil bare være avhengig av visuell distinksjon. Altså, ingen fenomenal erfaring av form uten visuell distinksjon. Men, som tankeeksperimentet med det kuleformede blå rommet indikerer, så kan vi ha fenomenal erfaring av farge uten visuell distinksjon.¹³ Dette viser at vi kan ha et enkelt fenomenalt konsept av farge og et enkelt fenomenalt konsept av form.

Et ytterligere kriterium for enkle fenomenale konsepter av farge (altså, uten form eller figur) er at det visuelle inntrykket må bestå av kun én bestemt valør av den respektive fargen. La oss se på tilfellet med det kuleformede blå rommet igjen. Denne gangen består rommet av to halvkuler med hver sin skjnelige valør av blått. Ved å rotere hodet, ville vi på et eller punkt se hvor disse to valørene av blått møtes og slik se en slags linje eller avgrensning av den blå flaten. I et slikt scenario ville vi ikke bare ha fenomenal erfaring av farge, men også av form. Dette kriteriet for enkle fenomenale konsepter av farge er kanskje strengt, men det får frem poenget: enkle fenomenale konsepter av farge er ikke avhengig av enkle fenomenale konsepter av form.

Applisering av enkle fenomenale konsepter

Jeg har pekt på manglende eller vage spesifikasjoner i Balls bruk av BØKF. Uten en begrensning av hvilken sansemodalitet BØKF refererer til, så kan det være et sammensatt fenomenalt konsept. Marys RØDT, derimot, består av fenomenal erfaring av farge, og er derfor et enkelt fenomenalt konsept. (Forutsatt at hun kun ser én valør, og ikke flere skjnelige valører, av rødt etter løslatelse). La oss dermed begrense BØKF på to måter – nemlig til BØKF-form og BØKF-lukt. Slik tilpasser vi dem det første kriteriet for enkle fenomenale konsepter. (BØKF-form må her forstås som et fenomenalt konsept av synserfaringer, og ikke berøringserfaringer.) Disse konseptene vil inngå i de to modifiserte argumentene, som jeg har kalt BØK/BØKF-form og BØK/BØKF-lukt, og har samme spesifikasjoner og tilsvarende premisser fra Marys situasjon i KA.

Før jeg presenterer de nye argumentene må vi først spesifisere hva som konstituerer *gjenkjennelse* av et boketre i disse to tilfellene. Vi vet at boketrær kommer i variasjoner og blant alle boketrærne i verden så vil nok ingen være kvalitativt identiske med noen av sine artsfrender. Vi kan tenke oss en svært stor variasjon av boketrær – hvordan skal Putnam klare å gjenkjenne et boketre ved løslatelse? Eksempelvis, rødt kommer også i mange valører, og hvor vi setter grensen for rødt, infrarødt og oransje kan variere. Det som ikke vil variere er at når vi har en fenomenal erfaring av noe, så er den fenomenale erfaringen spesifikk. Man kan godt være usikker på om det du erfarer best bør beskrives som oransje eller rødt, men det vil stort sett ikke være knyttet usikkerhet til om din fenomenale erfaring har en spesifikk opplevelseskarakter. Vi må dermed stipulere at det finnes en generisk og særegen boketre-form og boketrelukt som gir spesifikke opplevelseskarakterer. Videre må vi anta at Putnam klarer å identifisere boketrær basert på disse spesifikke erfaringene, og ikke en eller annen lignende erfaring. Det finnes for eksempel mange lukter som minner om hverandre. Putnam får ikke lov til å gjette seg frem til lukten og formen til boketrær.

To modifiserte analogier

Anta at Putnam befinner seg i et lignende scenario som Mary, men hvor han har blitt systematisk nektet å erfare formen av boketrær i sine omgivelser. Han har allikevel all fysisk kunnskap om boketrær og besitter BØK fullverdig. Vi tester Putnam for om dette gir han besittelse av BØKF-form for løslatelse. Argumentet gitt den nye situasjonen kan angis på følgende måte:

BØK/BØKF-form:

- (3') Putnam har all fysisk kunnskap om boketrær og besitter BØK fullverdig.
- (3.1') Putnam har aldri hatt en fenomenal erfaring, fra sine omgivelser, av formen til et boketre før løslatelse.
- (3.2') Besittelsen av BØK vil ikke gjøre Putnam i stand til å forestille seg formen av boketrær før løslatelse (eller gjenkjenne boketrær ved løslatelse).
- (4') Derfor, så har Putnam aldri hatt en fenomenal erfaring av boketrærnes form før løslatelse.
- (4.1') Derfor, så finnes det ingen signifikant konsept type av hvilket Putnams BØK og BØKF-form begge er tilfeller.

Etter min mening er (3.2') usann og slutningen til (4') ugyldig. Det siste punktet, (4.1'), er ikke nødvendigvis ugyldig, men det kommer jeg tilbake til under. Spørsmålet er hvorfor (3.2') er usann? Hvis (3.2') hadde vært sann, så måtte det ha vært noe galt med Putnams forestillingsevne eller andre rasjonelle kapasiteter, noe som sin tur ville ha svekket samsvaret til Marys situasjon. Vi må ta innover oss at Putnam har alle fysiske fakta om boketrær. Eksempelvis, vil han ha matematisk kunnskap om hvordan formen til boketrær utvikler seg under spesifikke forhold. Med dette synes det som han kan, for eksempel, oversette informasjonen om boketrær til tegning og dermed se boketrees generiske form. (Eller kanskje han simpelthen klarer å se for seg boketrees form med sin forestillingsevne?) Det virker plausibelt å si at dette vil gi ham en fenomenal erfaring av boketrærnes form før løslatelse. En innvending vil kanskje være at Putnams situasjon i dette argumentet ikke samsvarer med KA. Mary ble ikke bare fratatt muligheten av å se rødt, men *alle* farger. Putnam, derimot, *har* sett andre former i sine omgivelser, bortsett fra boketrærnes form. Dette synes som en seriøs innvending og kanskje vi bør konstruere argumentet med en ytterligere restriksjon.

La oss si at Putnam svever i midten av den blå kulen nevnt tidligere, og at han aldri har hatt sanselige inntrykk av former eller visuelle distinksjoner. Han mottar informasjon kun gjennom lydige hjelpemidler og besitter alle fysiske fakta om boketrær. Han kan heller ikke nedfelle kunnskapen han har i visuelle tegn, ettersom det ville ha gitt ham tilgang til visuell distinksjon. Det er vanskelig å avgjøre om han med denne ytterligere begrensningen kan forestille seg boketrees form før løslatelse. Han vil

i hvert fall ikke kunne representere det med visuelle midler. Kanskje hans fullstendige mangel på opplevelser av form i sine omgivelser vil hindre hans forestillingsevne i å se for seg former generelt? Det er vanskelig å ta et sikkert standpunkt til dette, men jeg er tilbøyelig til å tro at han fremdeles vil klare å forestille seg formen til et boketre. Spørsmålet blir da om noe som er forestilt på denne måten er noe visuelt forestilt. Hvis ikke dette er tilfelle, så vil han ikke ha fenomenal erfaring av boketrær og dermed ikke kunne danne det fenomenale konseptet BØKF-form. Men det som uansett synes rimelig er at *uten en slik ytterligere begrensning* så vil fullverdig besittelse av BØK kunne gi besittelse av BØKF-form. Dette kan forklare hvorfor det er lett å anse Balls opprinnelige BØK/BØKF som ugyldig. Besittelse av fysiske konsepter, slik som BØK, kan være overførbare til fenomenal erfaring av form, noe som muliggjør besittelsen av fenomenale konsepter av visuell form. Eksempelvis, kan vi fra svært enkle former kombinere dem til enda mer komplekse former i vår forestillingsevne eller på et stykke papir. Disse forestillingene eller visuelle representasjonene kan i sin tur erfares fenomenalt. Det synes å være noe komposisjonelt med form som ikke gjelder for farge. Men tilbake den siste konklusjonen i det modifiserte argumentet, (4.1'). Det er ikke sikkert at vi med det foregående kan etablere at det kun finnes én signifikant konsepttype

av hvilket BØK og BØKF-form begge er tilfeller. Hvis Putnam hadde vært fenomenalt blind i dette scenarioet, så ville han nok fremdeles kunne kjenne igjen boketrær på formen ved løslatelse. I det siste argumentet tester vi Putnam for gjenkjenning av lukt:

BØK/BØKF-lukt:

- (3'') Putnam har all fysisk kunnskap om boketrær og besitter BØK fullstendig.
- (3.1'') Putnam har aldri hatt en fenomenal erfaring, fra sine omgivelser, av lukten av boketrær før løslatelse.
- (3.2'') Besittelsen av BØK vil ikke gjøre Putnam i stand til å forestille seg lukten av boketrær før løslatelse (eller gjenkjenne lukten av boketrær ved løslatelse).
- (4'') Derfor, så har Putnam aldri hatt en fenomenal erfaring av lukten av boketrær før løslatelse.
- (4.1'') Derfor, så finnes det ingen signifikant konsept type av hvilket Putnams BØK og BØKF-lukt begge er tilfeller.

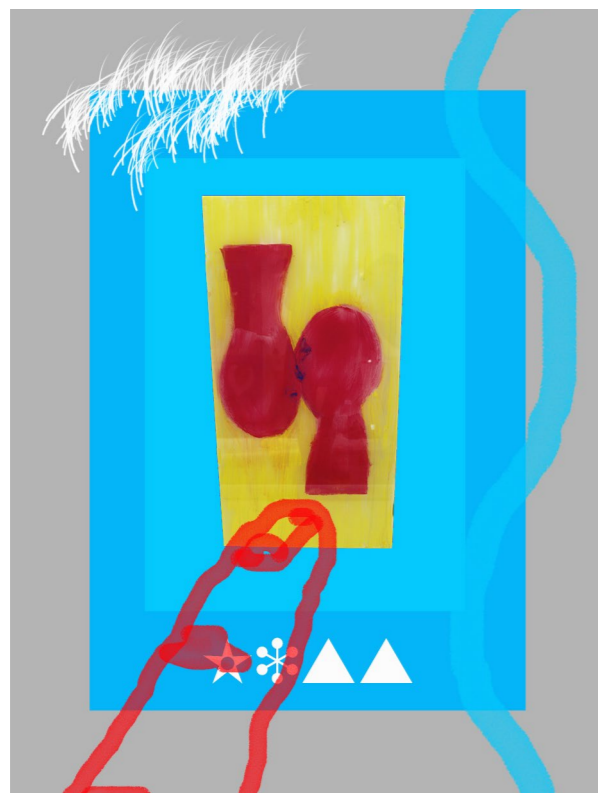
I motsetning til det første modifiserte argumentet synes dette gyldig. Putnam vil ikke være i stand til å forestille seg

lukten av boketrær før løslatelse og dermed finnes det ingen signifikant konsepttype av hvilket både BØK og BØKF-lukt er tilfeller. Disse konseptene synes koekstensive. Med andre ord så vil fullverdig besittelse av BØK ikke gjøre Putnam i stand til å forestille seg den fenomenale erfaringen av boketrærnes lukt. BØK er ikke overførbart til BØKF-lukt slik den er til BØKF-form. Igjen, hva om man innvender og sier at heller ikke denne situasjonen er analog med Marys situasjon? Putnam har kun blitt nektet å erfare lukten av boketrær, men Mary har ikke erfart *noen* farger. Hvis Putnam hadde vært innesperret i et luktfritt rom, så ville argumentets gyldighet vært enda sikrere. Jeg synes allikevel at det er rimelig å si at selv uten en slik ytterligere begrensning så mislykkes Putnam i å forestille seg lukten av et boketre før løslatelse. Kanskje han vet at lukten av boketrær ligner på noe annet som han har luktet i rommet, og at han basert på dette klarer å gjette at «dette må være lukten av et boketre». Dette vil bryte med antagelsen vi har gjort. Og det vil heller ikke konstituere en slags overførbart fra BØK til BØKF-lukt, slik det som skjer fra BØK til BØKF-form. Når Putnam klarer å tegne eller se for seg boketreets form før løslatelse, så vil det ikke være basert på gjetning. Det vil heller ikke, etter min mening, være usikkert for Putnam om det er den

spesifikke fenomenale erfaringen av boketreets form han opplever før løslatelse.¹⁴

Konklusjon

Ball åpner opp for at det finnes muligheter som kan vise at «...[RØD] is individuated in a distinctive way that makes the argument valid» (Ball 2009:15). Jeg har ikke vist dette direkte, men har hevdet at RØDf og BØKF-lukt er analoge hva gjelder mangelen på å kunne bli overført fra et fysisk konsept. Dette viser at det finnes fenomenale konsepter som individueres på en annen måte enn fenomenale formkonsepter med tanke på sine respektive fysiske konsepter. Denne redegjørelsen har ikke etablert hvorvidt fysiske konsepter og fenomenale formkonsepter er koekstensive. Jeg har pekt på det jeg mener gode grunner til å tro at fenomenale lukt- og fargekonsepter kan være koekstensive med sine tilsvarende fysiske konsepter. De vil være avhengige av en erfart opplevelseskarakter som ikke forestillingsevnen eller våre rasjonelle kapasiteter kan sikre oss. Vi kan ikke snakke oss frem til fenomenal erfaring av ting vi aldri har erfart. Unntaket blir i så tilfelle det som gjelder fenomenale erfaringer av formenes visualitet.

NOTER

- ¹ Jeg bruker «fysiske konsepter» der mange bruker «ikke-fenomenale», dette for enkelhetens skyld.
- ² Jeg har ikke analysert sansemodaliteter som angår berøring, smak eller hørsel. Det kan godt være at noen enkle fenomenale konsepter tilknyttet disse sansemodalitetene også er overførbare fra sine tilsvarende fysiske konsepter.
- ³ Mennesker med synestesi, eller samsansning, opplever at en erfaring fra en sansemodalitet medfører erfaringer fra én eller flere andre sansemodaliteter. Noen kan for eksempel oppleve at smaken av en bestemt ting medfører opplevelser av visse lyder eller ved synet former eller farger. Vi utelukker at Mary har synestesi og at hun ikke har hatt den fenomenale erfaringen av «rødt» før løslatelse.
- ⁴ Se også Zombie-argumentet til Chalmers (1996: 94–99)
- ⁵ At gjenkjenning av rødt ikke nødvendigvis vil medføre fenomenal erfaring av rødt, synes plausibelt ettersom det finnes mennesker som er blinde, men som ikke «ser» objektet eller har en bevisst erfaring av objektet de presenteres for. Allikevel klarer noen av disse, med høy presisjon, å gjette riktig på hva slags objekt de har foran seg.
- ⁶ Når ord står på denne måten, «KONSEPT» de forstås som å betegne konsepter. Hvis de står med en 'f' på slutten er det et fenomenalt konsept, ellers vil det være et fysisk konsept. Eksempelvis, RØD og BØK er fysiske konsepter, mens BØKF og RØDf er fenomenale konsepter.
- ⁷ Min oversettelse av «coextensive». Noen bruker også «koekstensjonal».
- ⁸ Min oversettelse av «conception».
- ⁹ Min oversettelse av Balls argumenter.
- ¹⁰ På engelsk ville jeg brukt «translatable». Jeg kunne også brukt «oversettelig» eller «oversettbar», men disse synes mer upassende enn «overførbart».
- ¹¹ Kanskje det er mulig at du opplever form i kraft av at synsfeltet ditt

har «grenser», men dette er vanskelig å ta stilling til.

¹² Jeg skiller mellom «form» og «figur» ved at førstnevnte er tredimensjonal og sistnevnte todimensjonal. I kraft at vi aldri har erfart noe som virkelig er todimensjonalt, så må vi forstå bruken av «figur» som pseudo-todimensjonal. Måten jeg bruker «form» inkluderer ofte «figur», men denne distinksjonen synes ikke relevant for poengene i teksten.

¹³ Hvis vi utvidet «farge» til å inkludere sort, hvit og grå, så ville ikke den fenomenale erfaringen av form være mulig uten farge. Vi ville da fått: Ingen fenomenal erfaring av form uten fenomenal erfaring av farge, men det finnes fenomenal erfaring av farge uten fenomenal erfaring av form. Men en slik utvidelse av fargebegrepet har ingen betydning for konklusjonen senere i teksten. Det bryter ikke med påstanden om at fenomenal erfaring av farge individueres på en annen måte enn fenomenal erfaring av form. Det synes å gjøre mitt argument sterkere.

¹⁴ Det synes plausibelt at han kan ha hatt fenomenal erfaring av formene til svært mange boketrær. Slik kan han gjenkjenne boketrærnes form ved løslatelse på en treffsikker måte.

LITTERATUR

- Ball, D. 2009, «There Are No Phenomenal Concepts», *Mind*, 118, 935–962.
- Chalmers, D. 1996, *The Conscious Mind: In Search of A Fundamental Theory*, Oxford University Press, Oxford
- Jackson, F. 1982, «Epiphenomenal Qualia», *The Philosophical Quarterly*, 32, 127, 127–136.
- Dennett, D. 2006, «What RoboMary Knows» i *Phenomenal Concepts and Phenomenal Knowledge: New Essays on Consciousness and Physicalism*, Alter, T. and Walter, S. (eds.), 15–31, Oxford University Press, Oxford.